La recepció d'Estellés a Itàlia

[The reception of Estellés in Italy]

Elisa Tameni
Universitat de València
elisa.tameni@gmail.com // ORCiD: 0009-0000-0742-1981

Resum: Aquest article analitza la recepció de l'obra de Vicent Andrés Estellés a Itàlia, amb especial atenció a les activitats organitzades en el marc del centenari del seu naixement (1924-2024). A partir d'un recorregut per congressos, tallers, concerts i iniciatives acadèmiques celebrades durant l'Any Estellés, l'estudi examina la projecció de l'autor valencià dins del context cultural italià i la seua progressiva incorporació als estudis catalans internacionals. Paral·lelament, es presenta un inventari crític de les principals traduccions i antologies italianes dedicades a Estellés, des de les primeres iniciatives de Giorgio Faggin fins als projectes editorials més recents, com *Ignoriamo Petrarca* i *Ho amato molto la vita*. Finalment, es posa en relleu la necessitat de consolidar la difusió internacional d'Estellés per tal de garantir una major visibilitat de la literatura valenciana dins l'àmbit europeu.

Paraules clau: Vicent Andrés Estellés, *Cent d'Estellés*, Itàlia, traducció, literatura valenciana

Summary: This article examines the reception of Vicent Andrés Estellés' work in Italy, with particular attention to the cultural and academic initiatives organised during the centenary of his birth (1924–2024). Through an overview of conferences, translation workshops, concerts, and scholarly events held within the framework of the *Any Estellés*, the study analyses the growing visibility of the Valencian poet in the Italian cultural context and his gradual incorporation into international Catalan Studies. At the same time, the article provides a critical survey of the main Italian translations and anthologies devoted to Estellés, ranging from the pioneering work of Giorgio Faggin to more recent editorial projects such as *Ignoriamo Petrarca* and *Ho amato molto la vita*. Finally, the article emphasises the need to further consolidate Estellés' international dissemination in order to strengthen the visibility of Valencian literature within the broader European literary and academic landscape.

Keywords: Vicent Andrés Estellés, *Cent d'Estellés*, Italy, translation, Valencian literature

Recepció: 27/01/2026. Acceptació: 30/03/2026. Publicació: 01/09/2026

L'any 2024 representà una data clau en la commemoració de l'escriptor de Burjassot, ja que se celebrà el centenari del seu naixement. Com que les celebracions institucionals varen ser molt limitades, el poble va decidir respondre amb una mena d'ofensiva, i va constituir el seu propi Any Estellés de manera no oficial amb la creació del Cent d'Estellés 1924-2024, a través del qual dut a terme nombroses activitats de promoció i actes reivindicatius per tal de celebrar l'escriptor de Burjassot. Tot això ha estat possible gràcies a la Fundació Vicent Andrés Estellés, que ha llançat una campanya per commemorar el centenari del seu naixement; així mateix, més d'una desena d'entitats s'han unit per fer valdre la figura del poeta valencià més important de la contemporaneïtat, només superat per Ausiàs March. Però, com s'ha celebrat el centenari d'Estellés a Itàlia? Quina ha sigut la seua rellevància i repercussió a nivell internacional en el context italià?

En primer lloc, cal destacar entre les activitats de difusió a nivell acadèmic i universitari el Simposio annuale dell'AISC «Canone e controcanone: mappe antiche e moderne»[1] que va tindre lloc els dies 4 i 5 de novembre de 2024 a la Università per Stranieri di Siena. En aquest context es va obrir una línia temàtica sobre el burjassoter titulada «Vicent Andrés Estellés: poeta, intellettuale, simbolo antifranchista». A banda de les aportacions i reflexions sobre l'autor i la seua obra, en el Simposi es va presentar l'antologia *Ignoriamo Petrarca. Antologia poetica di Vicent Andrés Estellés*, a cura de Cèlia Nadal, fruit del Progetto Giovani 2024 dell'AISC —que analitzarem a continuació juntament amb les altres antologies on han aparegut textos estellesians. A més, es va realitzar un concert titulat *Poesia e resistenza. Omaggio a Vicent Andrés Estellés*, a càrrec del cor barceloní Sine Nomine, on es varen cantar diferents poemes musicats de l'autor burjassoter.

1. Ací es pot consultar el programa del Simposio annuale dell'AISC «Canone e controcanone: mappe antiche e moderne»: https://drive.google.com/file/d/1UQVkyU8ZxEsEedQP_11cVLJF9ocLYnvQ/view [Consultat el 14/05/2025].

Cartell per a promocionar el concert del Cor Sine Nomine que va retre homenatge a Estellés

Durant el Simposi, es varen llegir quatre comunicacions de diferent tipologia sobre Estellés. Les aportacions varen ser molt heterogènies pel que fa a la temàtica:

1) Enric Bou (UniVe): «Vicent Andrés Estellés: la veu de la tendresa?»
2) Catalina Lastun (UNISTRASI): «Vicent Andrés Estellés in comunicazione con Cesare Pavese»
3) Elisa Tameni (UV): «Jaume I en la producció estellesiana»
4) Maria Saiz Raimundo (UV): «Vicent Andrés Estellés, un clàssic fet de clàssics»

A banda de les comunicacions i de la presentació de l'antologia, va haver la ponència plenària a càrrec de la professora Begonya Pozo, de la Universitat de València, titulada «Poetica e política: la poesia straripante di Vicent Andrés Estellés».

Sempre a nivell acadèmic, dins de la celebració del Cent d'Estellés, trobem la ponència del professor Francesco Ardolino a la Università di Roma «La Sapienza», celebrada en el context del dia de Sant Jordi 2024. El 24 d'abril hi hagué un taller de traducció titulat «Estimar-se la vida. La poesia de Vicent Andrés Estellés».

A més, Francesco Ardolino, docent de la Universitat de Barcelona, va ser l'encarregat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i per la Institució de les Lletres Catalanes, en ocasió del Dia Mundial de la Poesia, de traduir a l'italià el poema «M'he estimat molt la vida» (*Horacianes*, XLII).

En el context del centenari hi hagué un altre xicotet homenatge al burjassoter al festival MEDI-TERRA-NEA24. CULTURES. INTERCANVIS. PASSATGES, que va tindre lloc del 11 al 16 de juliol de 2024 a la ciutat de l'Alguer. Durant la vesprada va tindre lloc el debat «Cent d'Estellés (1924-1993). Cent anys després de la mort de Vicent Andrés Estellés, l'Alguer i València s'enfronten»,

a càrrec d'Àfrica Ramírez Olmos, Susanna Lliberós, Francesc Rodriguo, Antoni Coronzu i Joan Elies Adell. A més, Franca Masu va ser l'encarregada de llegir alguns textos de l'autor. Finalment MEDI-TERRA-NEA24 es va tancar amb l'espectacle-concert itinerant de Pau Alabajos, en col·laboració amb AEPV (Associació d'Editorials del País Valencià), titulat *La paraula viva i amarga*. Aquest espectacle és un homenatge a la poesia estellesiana, on se celebren la vida i l'amor. És un viatge en el temps que ens transporta fins als dies convulsos de la dictadura franquista i de la transició democràtica. Alabajos fa una oda dedicada a totes aquelles persones que lluitaren per la llibertat i que «assumiren la veu del seu poble i seran, per a sempre, poble», com el mateix Estellés va cantar al *Llibre de meravelles*.

No obstant aquestes manifestacions, cal constatar que, lamentablement, la presència d'Estellés a Itàlia ha sigut escassa. Cosa que demostra la poca «cultura» i «sensibilitat» cap a la literatura valenciana a l'estranger, raó per la qual caldrà posar l'atenció sobre la seua difusió, sobretot a les aules de CLE a l'estranger.[2]

2. Difusió dels textos estellesians a Itàlia: antologies i traduccions

Estellés representa, per al País Valencià i per als territoris de parla catalana, un escriptor fonamental, un dels pilars de la literatura, un «clàssic modern» (Nadal, 2024); i alhora el més important modernitzador del panorama literari valencià del segle xx. Tanmateix, malgrat que l'interés per la llengua i la literatura catalanes a Itàlia està en constant creixement, Estellés continua sent un autor poc conegut. Encara que la presència d'Estellés a Itàlia ha sigut puntual i discontínua, no és la primera vegada que se li dedica una antologia. Així, a continuació es farà un inventari de les traduccions dels textos estellesians a

2. Vegeu les parts III i IV de la tesi doctoral: Tameni, E. (2025): *L'obra de Vicent Andrés Estellés com a eina d'ensenyament de la llengua i la cultura catalanes a l'estranger.* Universitat de València.

l'italià, tant els que estan continguts dins de volums col·lectius, com les antologies senceres dedicades a ell.

Pioner en la traducció estellesiana va ser Giorgio Faggin, qui el mes de febrer de 2012 va publicar, dins de la revista *Tratti*, la traducció de díhuit poemes de l'autor de Burjassot: «Estellés, el poeta de les meravelles». Els poemes que va triar pertanyen tots al celebèrrim *Llibre de meravelles* i són, per ordre d'aparició: «Domani sarà una canzone» («Demà serà una cançó»), «Gli amanti» («Els amants»), «Vita, oppure» («Vida, sinó»), «Ardeva il cielo come una vigna» («Cremava el cel com una vinya»), «Figurina» («L'estampeta»), «Delitto» («Crim»), «Flèrida (1)» («Flèrida (1)»), «Cartolina» («Postal»), «Non ricordo» («No me'n recorde»), «Questa cosa» («Això»), «Un'acqua sporca e triste» («Una aigua bruta i trista»), «Giorni» («Dies»), «Per esempio» («Per exemple»), «Flèrida (2)» («Flèrida (2)»), «Grido e notte» («Crit i nit»), «Le cose» («Les coses»), «Tutto ciò che dura» («Tot allò que perdura»).

Posteriorment, l'any 2016 va veure la llum l'antologia de traduccions *La gioia della strada. Poesie scelte*, a cura de Veronica Orazi, amb traduccions italianes de Gianpiero Pelegi, Josep Dionís Martínez, Rafael Tomás i Giuseppe Zirilli. El volum inclou textos introductoris sobre l'autor i sobre les vint-i-dues recopilacions d'on s'han extret els poemes. Dins de l'antologia, publicada per Edizioni dell'Orso, trobem cinquanta-set poemes traduïts a l'italià que pertanyen a diferents llibres d'Estellés:

Obra	**Poemes / fragments (català)**	**Traduccions (italià)**
Ciutat a cau d'orella	«Ciutat que sap. Goig del carrer»	«Città conosciuta. La gioia pura della strada»
L'hotel París	«La dona que ven coses, a la nit...», «Vaig fent el trist catàleg...»	«La donna che vende cose, di notte», «Faccio il triste catalogo...»
Testimoni d'Horaci	«Ho sé tot; ho he vist tot...»	«So tutto; ho visto tutto...»
Inventari clement	«Post-mortem»	«Post-mortem»

Llibre d'exilis	«No puc dir el teu nom...»	«Non posso dire il tuo nome...»
L'engan conech	«No he desitjat mai...»	«Non ho desiderato mai...»
Renana	«Campanes lentes d'aigua sonen...», «i després tanta neu i aquell fosc...»	«Lente campane d'acqua suonano...», «e dopo tanta neve quel fosco...»
Horacianes	«res no m'agrada tant...», «pare, no sabies llegir...», «bon dia grapat d'aigua...», «m'estime molt de bon matí...», «he encés al cim una foguera...», «m'he estimat molt la vida...», «us deixaré, a la meua mort...», «suetoni, que és un fill de puta...»	«non c'è niente di più piacevole...», «padre, non sapevi leggere...», «buongiorno manciata d'acqua...», «amo lavorare il mio orto...», «ho acceso sulla cima un falò...», «ho amato molto la vita...», «vi lascerò, alla mia morte...», «suetoni che è un figlio di putana...»
Pedres del foc	«El poeta canta la seua criatura...», «El cobertor de randa...»	«Il poeta canta la sua creatura...», «Il copriletto di pizzo...»
Ora marítima	«Em dius amic...», «Oh clar país que ara volen...», «El meu origen t'ho explicaria...»	«Mi dici amico...», «Oh chiaro paese che ora vogliono...», «La mia origine potrebbe spiegarti...»
Hamburg	«La dolor és en taula (tria de poesies).»	«Il dolore è a tavola (poesie scelte).»
Vida secreta	«Festes de la mar I-VII»	«Feste del mare I-VII»
Mare de terra	«I-VIII [Mirava el pas del temps...]»	«I-VIII [Guardavo il passar del tempo...]»
La nit	«Cançó de bressol», «Les nits que van fent la nit», «Els dies, el carrer, totes les coses»	«Ninnananna», «Le notti che fanno la notte», «I giorni, la strada, tutte le cose»

Llibre de meravelles	«Per exemple», «Demà serà una cançó», «Els amants», «No escric èglogues», «Testament mural», «El vi», «Propietats de la pena», «Temps», «Creuant la nit», «L'ofici», «La mort invicta», «Dies», «Amic», «També»	«Per esempio», «Domani sarà una canzone», «Gli amanti», «Non scrivo egloghe», «Testamento murale», «Il vino», «Proprietà della pena», «Tempo», «Attraversando la notte», «Il mestiere», «La morte invincibile», «Giorni», «Amico», «Anch'io»
El gran foc dels garbons	«Tot ho esperaves del teu fill...», «Em moriré escrivint els millors versos...», «Es va morir a la primera...», «Em posareu entre les mans la creu...»	«Ti aspettavi tutto da tuo figlio...», «Morirò scrivendo i migliori versi...», «Morì subito...», «Mi metterete fra le mani la croce...»
Antibes	«Amb la dignitat amarga dels pobres»	«Con la dignità amara dei poveri»
Les acaballes de Catul	«Enyore molt, amb tot el cos i l'ànima...», «Me n'he vingut a morir a Verona...»	«Ho molta nostalgia, in anima e corpo...», «Sono venuto a morire a Verona...»
Exili d'Ovidi	«Llibre seté. Pòntiques. iii»	«Libro settimo. Pontiche. iii»
Sonata d'Isabel	«Sonata d'Isabel», «Hem assistit, des d'aquesta terrassa...»	«Sonata d'Isabel», «Abbiamo ammirato da questa terrazza...»
Mural del País Valencià	«M'aclame a tu, mare de Terra sola...», «Seràs el rent que fa pujar el pa...», «Testament»	«Mi rivolgo a te, madre di Terra sola...», «Sarai il lievito che fa crescere il pane...», «Testamento»
Escrits del castell	«Assaig d'elegia»	«Saggio elegiaco»

També cal destacar que, dos anys després, Edizioni dell'Orso publicà *Le voci di un popolo. Antologia di poeti valenziani*, a cura de V. Orazi i J. Pérez Montaner, amb el mateix equip de traductors. Estellés no hi figura, ja que el

període abasta autors nascuts entre 1938 i 1959 (entre la fi de la Guerra Civil i la mort de Carles Riba). Tanmateix, el títol *La veu d'un poble* és una clara referència a Estellés i el seu mandat poètic: «Assumiràs la veu d'un poble», del *Llibre de meravelles*.

En italià es poden llegir altres textos d'Estellés en antologies de poesia catalana. Cal recordar que, en l'època d'Estellés, l'interés per la literatura catalana a Itàlia pren un relleu especial per la complicitat antifeixista: en aquelles antologies i traduccions no era estrany trobar mostres de solidaritat cap a la cultura catalana, perseguida pel franquisme.

Sobre el recull de Tavani, *Poesia catalana di protesta*, cal aclarir un malentés: a més de Salvador Espriu i Pere Quart, l'antologia se centra en poetes contemporanis «vius, joves i molt joves», com Xavier Amorós, Miquel Bauçà, Fèlix Cucurull, Maria Carme Oller i altres. Per tant, Estellés no figura en l'edició de 1968, tot i que això sovint es repeteix erròniament en llocs institucionals i acadèmics. És sorprenent veure com un escriptor tan compromés i representatiu com Estellés no haja tingut presència en aquestes iniciatives. Una explicació plausible és el procés tardà de canonització del poeta, que no comença fins als anys setanta; i també, una concepció «centralista» de les lletres catalanes, sovint associada només a la literatura produïda a Catalunya, i no a la del País Valencià o les Illes. (Nadal 2024)

Aquests dos aspectes es reformulen en el context italià a partir de 2010, quan es publiquen la majoria de traduccions d'Estellés. Així, el 2014 apareix *Trentaquattro poeti catalani per il* XXI *secolo*, editada per Emilio Luigi Coco. Dividida entre «mestres» i «poetes contemporanis», inclou Estellés al grup dels clàssics, al costat de Carner, Riba, Salvat, Espriu, Vinyoli, etc. Coco va traduir només un poema d'Estellés: «Come c'è il figlio senza genitori e genitori senza figlio», el poema «XXII» del llibre *L'hotel París*.

Un altre exemple d'aquesta inclusió és *Poeti catalani del* XX *secolo*, de Pietro Civitareale (2016), que expressament inclou el País Valencià dins la geografia de la literatura catalana. Estellés hi apareix amb onze poemes extrets de diferents poemaris. Els poemes que va triar són: «Ací em pariren i ací estic» («Qui sono stato partorito e qui sto»), «Els amants» («Gli amanti»), «Cançó

de bressol» («Ninnananna»), «Horacianes I» («Oraziane I»), «Horacianes II» («Oraziane II»), «Cançó de la rosa de paper» («Canzone della rosa di carta»), «Cant temporal 34» («Canto temporale 34»), «Versos per a Jackeley VII» («Versi per Jackeley VII»), «L'ofici de demà I» («Il mestiere di domani I»), «Les flors sense nom» («I fiori senza nome»), «Mural del País Valencià II» («Mural del País Valencià II»).

També es poden trobar traduccions en articles de Pietro U. Dini (2019) i en el volum *Lirici catalani* de Giorgio Faggin (2021), on Estellés és anomenat «el volcànic valencià». Faggin ja havia traduït, com hem vist més amunt, díhuit poemes en *Estellés, il poeta delle meraviglie* (2012); i afirmava que el poeta és «un dels escriptors més significatius en llengua catalana de la segona meitat del segle XX». (Faggin 2012)

La difusió d'Estellés a Itàlia no pateix de desinterés, sinó de desorganització, una situació compartida per molts autors en català. La manca d'una historicització sòlida de la literatura catalana en el context italià n'és part de la causa. Tanmateix, hi va haver l'esperança que el centenari d'Estellés (2024) poguera donar un nou impuls a la seua internacionalització. Un exemple n'és la traducció a vint-i-dues llengües del poema «M'he estimat molt la vida» (*Horacianes*, XLII), seleccionat per la Institució de les Lletres Catalanes per al Dia Mundial de la Poesia. La versió italiana, com hem esmentat abans, és del professor i estudiós italià Francesco Ardolino.

També destaca la presència d'Estellés a Itàlia a través d'investigadors italians, tal com es va veure en el Congrés Internacional de l'Any Estellés (Universitat d'Alacant, octubre 2024) i les sessions de l'AISC a la UNISTRASI que s'han comentat a l'inici (novembre 2024).

Amb l'arribada de 2024 veié la llum el llibre *Ignoriamo Petrarca. Antologia poetica di Vicent Andrés Estellés*, un projecte de l'AISC (Associació Italiana d'Estudis Catalans), a cura de Cèlia Nadal Pasqual, que comptà amb traduccions de joves investigadors i investigadores. *Ignoriamo Petrarca* és un altre fruit del centenari i la segona antologia en italià dedicada al burjassoter. Les quaranta poesies incloses cobreixen, en línies generals, les etapes de la seua trajectòria i mostren una gran varietat d'estils, encara que voler representar

tota l'obra d'Estellés sempre serà un repte per la seua grandesa i extensió. Els poemes triats són de diferents poemaris:

Poemes / fragments (català)	**Traduccions (italià)**
«Puja la nit com un himne de safo»	«Sale la notte come un inno di saffo»
«Havem vist el castell incendiat…»	«Abbiamo visto il castello incendiato…»
«L'èglogа mallorquina»	«L'egloga maiorchina»
«Maligna tu i molt més que maligna!»	«Malvagia tu, e ben più che malvagia!»
«Amb pas incert jo sé que vaig enlloc»	«Con passo incerto, io lo so, non vado da nessuna parte»
«Anit vaig apagar molt tard el llum»	«Stanotte ho spento molto tardi la luce»
«Lletra a Madame Sabatier»	«Lettera a Madame Sabatier»
«He passat unes fulles…»	«Ho sfogliato le pagine…»
«Divina comèdia»	«Divina commedia»
«Els anys»	«Gli anni»
«Arribaré diumenge a la tarda – refregaràs el cos»	«Arriverò domenica sera – striscerai il tuo corpo»
«Davalla el tíber roig»	«Scende il tevere rosso»
«A certes gents els amostren…»	«A certa gente mostrano...»
«Gramsci»	«Gramsci»
«Reportatge»	«Reportage»
«També»	«Anche»
«Els amants»	«Gli amanti»
«No escric èglogues»	«Non scrivo egloghe»
«Molt sovint pren l'amor figura obscena»	«Molto spesso l'amore prende una forma oscena»
«Els canyars de la vora de la séquia»	«I canneti della sponda del canale»
«He deixat de comptar les síl·labes»	«Ho smesso di contare le sillabe»
«Les promeses que he fet…»	«Le promesse che ho fatto…»
«La casa, ara sí»	«La casa, ora sì»

«Epitafis»	«Epitaffi»
«Vindrà la mort, i jo no seré al llit»	«Verrà la morte, e io non sarò a letto»
«Festa nacional dels morts»	«Festa nazionale dei defunti»
«Invocació»	«Invocazione»
«Enyor»	«Mancanza»
«Crit i nit»	«Grido e notte»
«Plantava bledes…»	«Piantava bietole…»
«Em prohibeixen a Carlet»	«Mi proibiscono a Carlet»
«Al·leluia – rèquiem – prec»	«Alleluia – requiem – preghiera»
«No puc ser clar»	«Non posso essere chiaro»
«Les dones no hi ha qui les entenga»	«Le donne non c'è verso di capirle»
«L'amant, feroç…»	«L'amante, feroce…»
«Aquesta és la confortant història...»	«Questa è la confortante storia…»
«Veniu, oh vosaltres, dubtosament donzelles»	«Venite, o voialtre, sedicenti donzelle»
«Arribava la sirena de cada divendres»	«Arrivava la sirena di ogni venerdì»
«Açò voldria ésser una oda»	«Questa vorrebbe essere un'ode»
«Em permetreu, encara, un orgull personal»	«Mi permettete, ancora, un orgoglio personale»

En premsa està també una altra antologia que porta com a títol *Ho amato molto la vita. Un'antologia di testi di Vicent Andrés Estellés*, a cura d'Elisa Tameni i Paula Marqués Hernández. Aquesta antologia resultarà innovadora pel que fa a l'àmbit editorial italià de les traduccions estellesianes, ja que no inclou únicament poemes sinó també textos en prosa i composicions en castellà.

Malgrat el seu valor literari i simbòlic, la recepció d'Estellés ha sigut sovint fragmentària i discontínua. Només recentment la crítica li ha reconegut plenament el paper central en la modernització de la poesia catalana. Tal com escriu Alabajos (2024), durant «els anys de plom de la dictadura franquista» Estellés va utilitzar la poesia com una «vàlvula d'evacuació», documentant la repressió i la resistència. La seua veu continua sent, hui en dia, un símbol

d'identitat i de resiliència cultural, i cal llegir-la tenint en compte el context històric i lingüístic que la va forjar.

El volum de Tameni i Marqués es proposa continuar amb aquesta tasca de difusió de l'obra estellesiana a Itàlia, presentant noves traduccions de poemes, però també de textos en prosa i poemes en castellà escrits per l'autor i poc coneguts pel gran públic, tant espanyol, com català, italià i internacional.

És important fer arribar la veu d'Estellés a Itàlia, ja que és un autor canònic i representa una varietat lingüística del català, la valenciana, que sovint queda en segon terme. Gràcies a la seua obra immensa, les lectores i els lectors podran entrar en contacte amb nous espais, noves atmosferes, dimensions i cultures que només l'univers estellesià pot oferir, mitjançant un llenguatge senzill i directe, però gens banal: la grandesa d'Estellés rau precisament en ser un autor accessible a tothom pel que fa al llenguatge i a les temàtiques, però també pot resultar insidiós per a qui decideix llegir-lo a fons per captar al màxim l'essència estellesiana. En aquest sentit, l'antologia està concebuda com un recorregut de creixement que guia el lector —tant si és neòfit com si ja és expert— a través de l'evolució temàtica i estilística de l'autor. Els seixanta-huit textos seleccionats, dels quals seixanta-un són poemes i set són fragments en prosa, reflecteixen les tensions centrals de la seua obra: la construcció de la pàtria, la memòria personal i col·lectiva, la mort i el dol, l'amor en totes les seues formes, i finalment la celebració de la quotidianitat.

La selecció s'obri amb «Una profonda tristezza» i es tanca amb una «Coda», i constitueix un arc narratiu i simbòlic que parteix del trauma i arriba a la consciència. Entremig, les seccions articulen el desenvolupament del seu pensament poètic i humà: des de la «Dichiarazione di intenti» fins a «La costruzione e il desiderio di una patria», des de la llunyana felicitat del temps perdut fins a l'ombra constant de la mort («Il corso della vita: una lontana felicità amara e gentile»; «Quando la morte bussa»), per concloure amb «L'amore dopo Ausiàs» i l'homenatge a la pròpia terra – «Da Burjassot al Paese Valenciano».

Des d'un punt de vista estilístic i temàtic, a l'hora de traduir Estellés han sorgit una sèrie de reflexions molt interessants. Com apunta Monferrer (2024), Estellés practica el «dir antipoètic»: una poesia que rebutja l'àulic, que trenca

amb la poesia pura i amb la Renaixença, per tal de narrar la realitat concreta i viscuda. El seu estil és essencial, accessible i, alhora, carregat d'ironia, tensió emotiva i invenció lingüística, expressat en la varietat valenciana del català, part integrant de la seua poètica: una elecció política, cultural i també estètica.

La poesia d'Estellés, a més, és molt porosa, capaç d'absorbir una gran varietat de gèneres, i que dona lloc a un estil únic i reconeixible, exclusivament seu. Aquest recurs estilístic personal emprat per Estellés és especialment interessant, ja que la seua poesia va més enllà del que el lector podria esperar: els seus versos estan inundats per temes de la quotidianitat i fugen de la sublimació i de la recerca intricada del llenguatge. No tracta temes elevats adornats amb un llenguatge rebuscat i artificiós com era habitual en l'època —només cal pensar en la «Poesia Pura» de Carles Riba o en el Renaixença—; Estellés, a través dels seus versos i les seues proses, narra fets quotidians, sovint vorejant els límits de l'escatologia: canta l'amor, la fam, la mort i la repressió amb una llengua vibrant d'oralitat i veritat popular, sense renunciar a la densitat lírica, amb un llenguatge directe, col·loquial, fins i tot groller en alguns moments. Així, Estellés trenca completament amb el model poètic anterior i en crea un de nou, íntegrament seu, que no pot ser classificat dins de cap gènere concret, atés que és únic. Si ens detenim a analitzar l'estil estellesià, podem observar unes constants tant en la poesia com en la prosa, el teatre i el periodisme. Aquestes característiques són: la col·loquialitat, la narrativitat, la concepció de l'espai com a escenari on es desenvolupen accions entre diverses persones, l'abundant presència de metàfores, personificacions i enumeracions, i finalment, l'ús extens de la metonímia, sobretot per a referir-se al cos femení (aquest aspecte és ben present en molts poemes de temàtica eròtic-amorosa). (Tameni, Marqués: 2025).

Els seus poemes estan influïts pel seu estil memorialístic característic, especialment quan tracta aspectes autobiogràfics, com es pot veure a *Cant de Vicent* (OCR V) i en els fragments traduïts extrets de *Tractat de les maduixes*, per exemple. Josep Pla (1979: 174-183) va definir la poesia d'Estellés com a prosaica, segons les paraules del mateix autor: «era un prosista prodigiós que escrivia en vers»; i, com ell, nosaltres estem ací per reivindicar-ne l'originalitat i la singularitat, que fan de l'estil d'Estellés un cas únic al món, capaç de fer

poesia rica en característiques intergenèriques, com ara el vers lliure, que és precisament allò que atorga originalitat a la poètica estellesiana.

Des del punt de vista formal, Estellés fa un ús freqüent d'enumeracions, personificacions, metàfores i, sobretot, metonímies —en particular en la representació del cos femení. Les seues poesies i proses solen estar construïdes com a escenes teatrals, on l'espai és viscut i travessat. A més, la memòria autobiogràfica impregna una gran part de la seua producció, com és evident en *Cant de Vicent* i en els fragments de prosa extrets de *Tractat de les maduixes*.

La decisió presa a l'hora d'escollir el corpus respon a la voluntat de donar a conéixer de manera integral l'autor de Burjassot, incloent-hi també textos considerats secundaris i poc coneguts pel públic, però no per això menys qualitatius. Pel que fa als textos traduïts, cal destacar que abracen tot el període de producció d'Estellés, que s'estén des dels anys cinquanta —moment en què apareixen els primers volums— fins a la dècada dels noranta, amb la publicació pòstuma del *Mural del País Valencià*.

S'ha dut a terme, per tant, una tasca de selecció de poemes presents als onze volums de l'*Obra Completa Revisada* publicada fins a juny-juliol de 2024. Òbviament, no s'han triat poemes de cada volum de manera exhaustiva, però s'ha procurat seleccionar-ne diversos de cadascun per tal de traçar una línia temporal de l'escriptura estellesiana que recórrega tots els anys de producció literària, i així poder apreciar-ne l'evolució estilística.

Pel que fa als textos en prosa —procedents de les memòries, els assaigs i una breu novel·la—, la seua datació específica correspon als anys huitanta, període en què l'autor també es va dedicar a aquest gènere. Fora de les diverses *Obres Completes Revisades* es troben els versos de *Primera Soledad* i els textos en prosa de la novel·la breu *El coixinet* i de les memòries de l'autor incloses en *El forn del Sol* i en *Animal de records. Memòries*. *Primera Soledad* fou escrita entre març i maig de 1956 arran de la mort de la filla primogènita, Isabel. Fuster intentà dissuadir Estellés de publicar-la a causa de les ferides encara obertes entre les persones més pròximes. De fet, no fou publicada fins al desembre de 1988 per la Institució Alfons el Magnànim, quan el poeta considerà que havia

passat temps suficient. Va ser reeditada el maig de 2019 i el setembre de 2024 per la mateixa editorial, amb motiu del centenari del naixement de l'autor.

Les decisions traductològiques adoptades en aquesta recopilació responen a criteris de coherència i fidelitat a l'original, amb una atenció especial a la translació dels noms propis, topònims, referències culturals i a la sintaxi poètica. Els noms de persona i cognoms no han estat traduïts, igual que els malnoms, mantenint-ne intacta la forma original. Exemples com «Isabel», «Manuel Sanchis Guarner», «Jaume», «Vicent», «Vicenç Ferrer» o «Salvat-Papasseit» així ho demostren, igual que «Nadalet».

Un aspecte fonamental del *Llibre de meravelles* d'Estellés és l'ús dels paratextos, amb citacions d'autores i autors medievals, catalans i no, que introdueixen els poemes amb una clara intenció temàtica. En aquesta recopilació, els paratextos extrets de poesies medievals són cinc, tres dels quals ja havien estat traduïts anteriorment a l'italià. En aquests casos, s'ha reproduït la traducció existent, mentre que per als altres dos s'ha proposat una nova versió. Així, per exemple, els versos de la trobairitz occitana Beatritz de Dia, que introdueixen «Un amore, delle vie», han estat mantinguts segons la versió italiana de Giuseppe Italo Lopriore, publicada cap al 1940 en un opuscle dedicat a la Comtessa de Dia, mentre les citacions d'Ausiàs March que obren «Fondazioni della rabbia» i «Qui», s'han recuperat de la traducció de Costanzo Di Girolamo (*Pagine del canzoniere*, Luni Editrice, 1998). En canvi, per a «Cultura» i «Canto di Vicent», la traducció és pròpia, ja que ni el *Llibre de bons amonestaments* (1398) d'Anselm Turmeda ni els textos de Sir John Talbon Dillon (*Travels through Spain with a view to illustrate the natural history and physical geography of that kingdom in a series of letters*, 1780) compten amb una versió italiana publicada.

Un altre punt rellevant és la traducció dels topònims. D'una banda, s'han traduït aquells més coneguts, com Barcelona; d'altra, s'ha optat per «Valencia» en lloc de «Valenza», tenint en compte que la primera forma és més comuna i reconeixible. Per la mateixa raó, també els derivats, com «Paese Valenciano», segueixen aquesta ortografia. No obstant això, els topònims menys coneguts, sense una traducció italiana consolidada, s'han mantingut en la seua forma

original: Llíria, la Pobla, Serra, el Garbí, Alcoi, la Mariola, Nàquera, Dénia, Burjassot, Paterna, Rocafort, la Pobla de Farnals, Sagunt, Sogorb, Museros, Morella, Serra, Tarragona, Lleida, Beniarjó, Alzira. El mateix criteri s'ha aplicat als noms de carrers, places i monuments: Sant Vicent, de la Mar, de la Pau, Cabillers, l'Albereda, Misser Mascó, Plaça de l'Almoina, Torres de Serrans. Una elecció significativa ha estat mantenir «Alacant» i «Castelló» en la seua forma valenciana, evitant l'ús de les formes castellanitzades («Alicante» i «Castellón»), que tradicionalment s'han imposat en les traduccions italianes.

Pel que fa al lèxic lligat al territori i a la cultura valenciana, s'ha decidit deixar en original certs termes que reflecteixen l'empremta àrab del territori i les seues infraestructures agràries, com «séquia» i «séquies», així com «furs», en referència a les lleis medievals pròpies. El mot «carrer» ha estat traduït o no segons el context: si formava part d'un nom propi, s'ha mantingut en cursiva, mentre que en els casos on designava genèricament un vial, s'ha traduït com «via». Alguns termes, en canvi, no han estat traduïts per manca d'un equivalent italià satisfactori, com «embarronat»; mentre que d'altres, com «sitges», s'han traduït com «silos». El terme «poble», que en català pot significar tant «país» com «poble» en el sentit de «comunitat», ha requerit una solució específica. En «Incís», per exemple, s'ha optat per una traducció expandida que n'explicite l'ambivalència:

> «El poeta no baixa al poble: / el poeta és poble ell mateix, / el poeta és el mateix poble». *«Il poeta non scende verso il popolo, paese: / il poeta è popolo, paese, lui stesso, / il poeta è lo stesso popolo, paese».*

Aquesta estratègia permet mantindre la riquesa semàntica de l'original, tot i allargar lleugerament el text.

Un altre element rellevant ha estat la decisió de no traduir «englantines» i «violes», termes vinculats als Jocs Florals, certàmens literaris amb una llarga tradició en la cultura catalana. L'englantina, el premi més prestigiós, es concedia a la millor obra poètica en català sobre temes patriòtics o històrics, mentre que la viola era un reconeixement, associat a temes místics o religiosos. A

aquestes dues categories s'afegia la flor natural, i qui guanyava els tres premis era proclamat Mestre en Gai Saber. Durant els anys de la Renaixença, aquests certàmens foren especialment vius, tant al nord com al sud dels Països Catalans. No obstant això, amb la postguerra, la ciutat de València patí una forta repressió cultural i política sota el règim franquista, cosa que afectà també els Jocs Florals i altres manifestacions culturals.

Quant a la traducció del castellà, només tres poemes han estat traduïts a partir de l'original en aquesta llengua: «Tutti mi avevano detto», «Io non posso chiamare» i «Soffia un vento che arriva dalla terra», pertanyents a l'única recopilació no escrita en català.

També els jocs tradicionals esmentats per Estellés, i que formen part de la cultura pròpia, hi han requerit un tractament específic. Quan hi havia un equivalent italià estés, s'hi ha adoptat: «girotondo» per «rotgle» i «carte» per «les cartes». En canvi, jocs menys coneguts a Itàlia, com el «parchís» —joc de taula d'origen indi que va arribar a Europa a través d'Espanya—, s'hi ha mantingut en espanyol i en cursiva.

Finalment, algunes modificacions sintàctiques s'han fet necessàries per garantir una major claredat en italià. Un exemple significatiu es troba en el poema «Cammino per le strade come un esiliato», on l'ordre dels versos ha estat lleugerament alterat per preservar el sentit de l'original: «Em dic com vulgues dir-me. Sempre et dius / com volen dir-te. M'agenollaria», ha estat traduït com: «Io mi chiamo come vuoi tu. Tu sempre ti chiami / come vogliono loro. Mi inginocchierei». Aquesta elecció permet mantindre la fluïdesa del text sense comprometre'n el significat, tot adaptant el ritme i l'èmfasi poètica a la sintaxi italiana.

Els textos que apareixeran a l'antologia *Ho amato molto la vita. Un'antologia di testi di Vicent Andrés Estellés* són de diferent natura i gènere, i són els següents (per ordre d'aparició):

Poemes / fragments (català)	**Traduccions (italià)**
«El fang, la pluja, el fang»	«Il fango, la pioggia, il fango»

«Manuel Sanchis Guarner. Home de bé, home de pau»	«Manuel Sanchis Guarner. Uomo per bene, uomo di pace»
«Vaig reconèixer la unitat»	«Riconobbi l'unità»
«Amb molt d'amor i castedat també»	«Con molto amore e castità pure»
«Aquesta és la cantata que funda»	«Questa è la cantata che fonda»
«Jo he conegut personalment al Rei Jaume el Conqueridor»	«Io conosciuto di persona il Re Jaume il Conquistatore»
«Molt agradable i bella ets, València, els teus ponts»	«Molto amabile e bella sei, Valencia, i tuoi ponti»
«Molt agradable i bella ets, València, els teus jardins»	«Molto amabile e bella sei, Valencia, i tuoi giardini»
«Ciutat, ciutat! El meu cor et recorda»	«Città, città! Il mio cuore ti ricorda»
«Ciutat, ciutat. M'és molt grat recordar-te»	«Città, città. È un piacere ricordarti»
«Jo, desterrat, amb la paraula trèmula»	«Io, esule, con la parola tremante»
«Jo t'he mirat, amant, des d'una torre»	«Io ti ho guardata, amante, da una torre»
«Molt recorde aquell jorn que vaig entrar a tu»	«Ricordo bene il giorno che entrai dentro di te»
«Arribava a València, i veia enfront les torres»	«Arrivavo a Valencia, e vedevo di fronte le torri»
«Un desig. El desig d'escriure llargues cartes»	«Un desiderio. Il desiderio di scrivere lunghe lettere»
«Et vull amb un antic amor de mariner»	«Ti desidero con un antico amore da marinaio»
«Vaig pels carrers com un exiliat»	«Cammino per le strade come un esiliato»
«La pàtria, com el pa»	«La patria, come il pane»
«Incís»	«Inciso»
«No enganye»	«Non mento»
«Jo defensava l'allioli»	«Io difendevo l'aioli»
«M'he criat en un ambient poblet à»	«Sono cresciuto in un ambiente di paese»

«De pares pobres»	«Da genitori poveri»
«Ara em recorde»	«Ora mi ricordo»
«Un amor, uns carrers»	«Un amore, delle vie»
«Si m'és permés»	«Se mi è permesso»
«Els dies»	«I giorni»
«Educadament, Misser Mascó, 17»	«Educatamente, Misser Mascó, 17»
«M'agraden molt les albergínies»	«Mi piacciono molto le melanzane»
«Oda a Barcelona»	«Ode a Barcellona»
«A Barcelona, l'altre dia...»	«A Barcellona, l'altro giorno...»
«És així, si us plau»	«È così, per favore»
«Les nits que van fent la nit»	«Le notti che fanno la notte»
«Todos me habían dicho»	«Tutti mi avevano detto»
«Yo no puedo llamar»	«Io non posso chiamare»
«Sopla un viento terral»	«Soffia un vento che arriva dalla terra»
«De vegades, aquests dies»	«A volte, in questi giorni»
«Anem anant»	«E proseguiamo»
«Mai no he tingut por de la mort»	«Non ho mai avuto paura della mort»
«Als cinquanta anys de la meua vida»	«Ai cinquant'anni della mia vita»
«Em posareu entre les mans la creu»	«Mi poserete tra le mani la croce»
«Se m'acut»	«Mi viene in mente»
«Amor i amor quan plou i fa sol»	«Amore e amore quando piove e quando c'è il sole»
«Aquest dissabte a la nit he begut»	«Questo sabato sera ho bevuto»
«Mai no has penetrat tan conscientment»	«Non hai mai penetrato così coscientemente»
«He vist»	«Ho visto»
«Públic amor»	«Amore publico»
«Dic el teu nom»	«Dico il tuo nome»
«Cos 1»	«Corpo 1»
«Fundacions de la ràbia»	«Fondazioni della rabbia»
«Cultura»	«Cultura»

«Ací»	«Qui»
«Evoque els dies»	«Evoco i giorni»
«Ara escriuria un nom»	«Ora scriverei un nome»
«El mire, el veig, el sent»	«Lo guardo, lo vedo, lo sento»
«Burjassot fa la festa i la desfà»	«Burjassot fa la festa e la disfa»
«Burjassot, un nom de pólvora»	«Burjassot, un nome di polvere nera»
«Ací em creixia, al sa i al pla»	«Qui crescevo, spensierato»
«Poble de relles i corbelles»	«Popolo di vomere e falci»
«Cases obertes a tothom»	«Case aperte a tutti»
«Cant de Vicent»	«Canto di Vicent»
«Si et diguessen a tu l'Estellesí»	«Se ti chiamassero, a te, l'Estellesino»
«L'Estellesí, car l'Estellés et diuen»	«L'Estellesino, poiché Estellés ti chiami»
«Burjassotí millor, si es considera»	«Burjassottino meglio, se si ritiene così»
«Sempre gelós de la ciutat, amant»	«Sempre geloso della città, amante»
«Amb un amor que et matarà —et dirien»	«Con un amore che ti ucciderà —ti direbbero»
«Has dit el nom que recaptaves cast, fèrvid»	«Hai detto il nome che nascondevi casto, fervido»
«La flor del taronger»	«Il fiore dell'arancio»

En definitiva, tot i que Estellés hauria sigut un autor ideal per a les antologies de poesia catalana a Itàlia en els anys seixanta, només en els últims quinze anys s'hi ha consolidat la seua presència. Apareix en almenys cinc antologies entre 2014 i 2021. No obstant això, la recepció italiana de la poesia catalana del segle xx continua sent precària: moltes traduccions estan exhaurides o són difícils d'accedir (Nadal 2024). Amb les últimes dues antologies s'està intentant obrir pas a Estellés a Itàlia, donant-li més visibilitat i proposant, com és el cas de l'antologia de Tameni i Marqués, poemes inèdits, d'una banda, i de l'altra apostant també per la poesia en castellà d'Estellés i per la prosa —molt desconeguda, fins i tot pels valencians.

3. Conclusions

En definitiva, la recepció de Vicent Andrés Estellés a Itàlia constitueix un fenomen relativament recent, fragmentari i encara en procés de consolidació. Tot i que l'autor de Burjassot representa una de les veus fonamentals de la literatura catalana contemporània i un dels principals modernitzadors de la poesia valenciana del segle xx, la seua internacionalització dins del context italià ha estat històricament limitada i discontínua. Aquesta situació no respon tant a una manca d'interés per la seua obra com a l'absència d'una tradició consolidada de recepció i historicització de la literatura catalana —i especialment valenciana— en l'àmbit cultural italià.

Tanmateix, l'any 2024 ha suposat un punt d'inflexió significatiu. El centenari del naixement d'Estellés ha afavorit l'organització d'activitats acadèmiques, culturals i editorials que han contribuït a reforçar-ne la projecció internacional i a revitalitzar-ne la difusió a Itàlia. Congressos, tallers de traducció, concerts, debats i noves antologies han posat de manifest no sols la vigència de la seua obra, sinó també la capacitat d'Estellés de dialogar amb contextos culturals diversos i d'interpel·lar noves generacions de lectores i lectors. Especialment rellevant hi ha estat la implicació de joves investigadors i investigadores, així com el paper desenvolupat per institucions acadèmiques i associacions dedicades als estudis catalans.

Les traduccions italianes dutes a terme en les darreres dècades evidencien, igualment, un interés creixent per incorporar Estellés dins del cànon de la poesia catalana traduïda a Itàlia. Des de les primeres iniciatives de Giorgio Faggin fins a les antologies més recents, s'hi observa una evolució progressiva en la manera de presentar l'autor: d'una presència puntual i parcial s'ha passat a una voluntat explícita de construir una imatge més completa, diversa i complexa de la seua producció literària. En aquest sentit, els nous projectes editorials, com els volums *Ignoriamo Petrarca* i *Ho amato molto la vita*, representen un pas important cap a una recepció més madura i estructurada de l'univers estellesià, ja que hi incorporen no només poemes canònics sinó també textos menys coneguts, proses i composicions en castellà. Des del punt de vista traductològic,

l'obra d'Estellés planteja reptes singulars derivats de la seua oralitat, de l'ús de la variant valenciana del català, de la forta càrrega cultural dels seus referents i de la combinació entre col·loquialitat i densitat lírica. La traducció dels seus textos implica, per tant, no sols una operació lingüística, sinó també una mediació cultural complexa, orientada a preservar la veu particularíssima del poeta i el seu vincle amb la realitat històrica, social i emocional del País Valencià. Precisament per això, la traducció esdevé una eina fonamental per a garantir la supervivència i la circulació internacional d'una literatura sovint situada als marges dels grans circuits editorials europeus.

A més, la recepció d'Estellés a Itàlia contribueix a visibilitzar la pluralitat interna de la cultura catalana i a reivindicar la centralitat de la literatura valenciana dins dels estudis catalans internacionals. En un context en què les literatures minoritzades continuen trobant dificultats per accedir als espais de legitimació cultural globals, la difusió de l'obra estellesiana adquireix també una dimensió política i simbòlica: la de donar veu a una identitat lingüística i cultural que històricament ha hagut de resistir processos de subordinació, censura i invisibilització.

Finalment, cal remarcar que la internacionalització d'Estellés és encara una tasca oberta, amb àmplies possibilitats de desenvolupament futur. La consolidació de xarxes acadèmiques internacionals, l'impuls de noves traduccions, la inclusió de la seua obra en programes universitaris i la continuïtat de projectes editorials especialitzats seran elements clau per assegurar una presència més estable i significativa de l'autor valencià en el panorama cultural italià i europeu. En aquest sentit, la celebració del Cent d'Estellés no hauria de ser entesa com un punt d'arribada, sinó com l'inici d'una nova etapa en la projecció internacional d'una de les figures més representatives de la literatura catalana contemporània, en particular de la literatura valenciana.

Bibliografia

Ardolino, F. (2024): «La poesia de Vicent Andrés Estellés i Itàlia» [conferència], in *Una amable, una trista, una petita pàtria*, Congrés Internacional Vicent Andrés Estellés, Universitat d'Alacant, Institució de les Lletres Catalanes, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Alacant, 21-22 octubre de 2024. En premsa.

Bacchi Wilcock, L. (1962): *Poeti catalani*. Ed. Bompiani, Milano.

Civitareale, P. (2016): *Poeti catalani del XX secolo*. Di Felice Edizioni, Martinsicuro.

Coco, E. (2014): *Trentaquattro poeti catalani per il XXI secolo*. Raffaelli editore. Rimini.

Faggin, G. (2012): «Estellés, el poeta de les meravelles» en *Tratti*. Descatalogat.

Giannini, A. (1924): *Antologia della poesia catalana [1845-1935]*. Ed. Garzanti, Milano.

Giardini, C. (1926): *Antologia di poeti catalani contemporanei: 1824-1925*. Ed. Del Baretti, Torino.

Nadal, C. (a cura de) (2024): *Ignoriamo Petrarca. Antologia poetica di Vicent Andrés Estellés*. Guida ed. Napoli.

Orazi, V. (2016): *Vicent Andrés Estellés. La gioia della strada. Poesie scelte*. Edizioni dell'Orso, Alessandria.

Orazi, V. i Pérez Montaner, J. (a cura di) (2016): *Le voci di un popolo. Antologia di poeti valenziani*. Edizioni dell'Orso. Alessandria.

Pla, J. (1979): *Obres completes*, Vol. XVIII. Destino, Barcelona.

Tameni, E. i Marqués Hernández, P. (a cura di): *Ho amato molto la vita. Un'antologia di testi di Vicent Andrés Estellés*. En premsa.

Tameni, E. (2025): *L'obra de Vicent Andrés Estellés com a eina d'ensenyament de la llengua i la cultura catalanes a l'estranger.* [Tesi doctoral] Universitat de València.

Tavani, G., (1968): *Poesia catalana di protesta*. Ed. Laterza, Roma-Bari.

Departament de Cultura Generalitat de Catalunya (Dia Mundial de la poesia 2024): https://cultura.gencat.cat/web/.content/ilc/03-programes/dia-mundial-poesia/DMP-2024/Traduccions-2024/Italia.pdf

Pàgina web AISC, arxiu octubre 2024: https://aiscatalani.it/2024/10/